

Singurătatea fără Dumnezeu este nebunie curată. (Emil Cioran)

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române

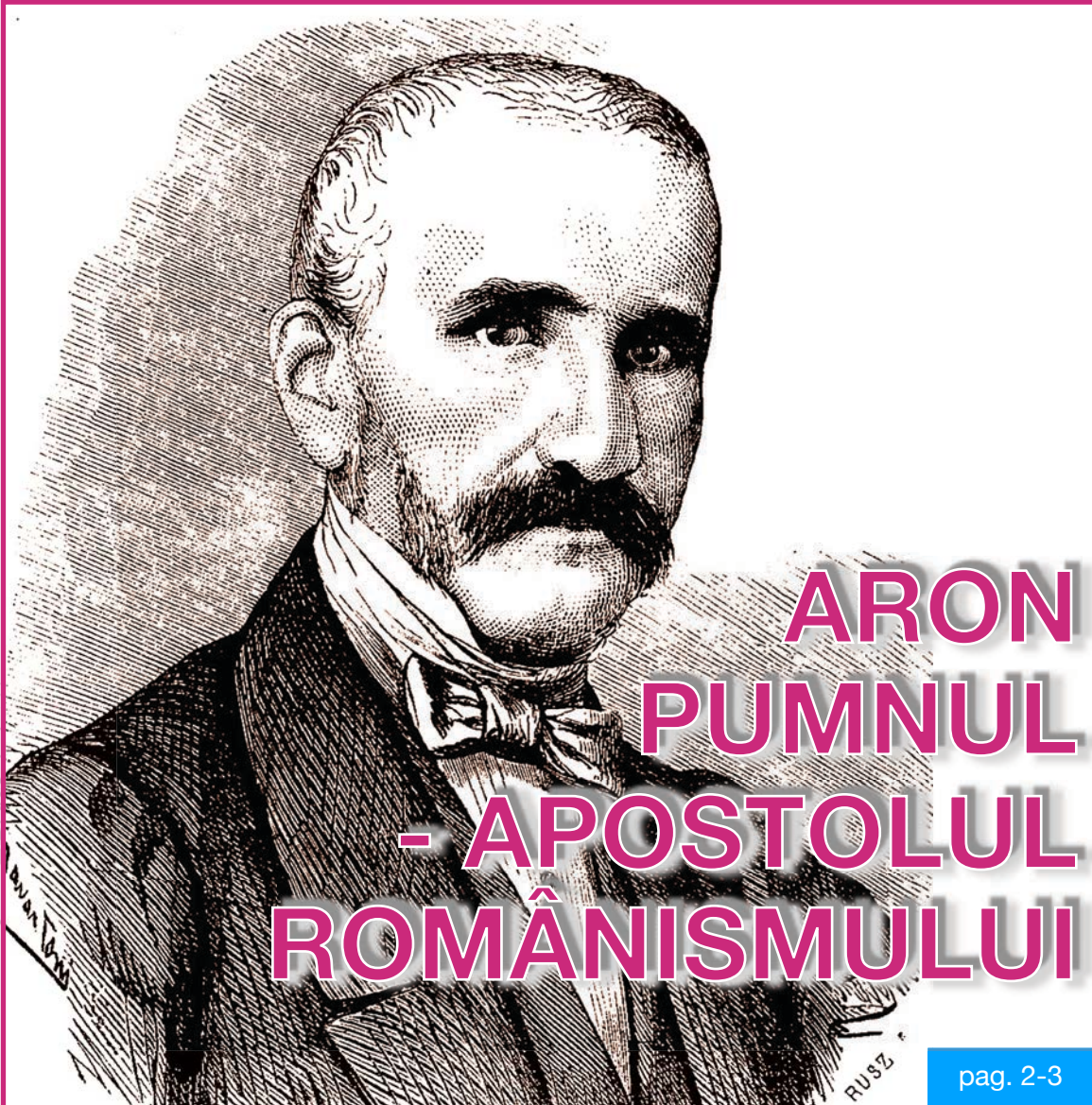

Stindardul lui Ștefan cel Mare

ANUL IV, NR.7

IULIE 2023

APARE LUNAR

ARON PUMNUL - APOSTOLUL ROMÂNISMULUI

pag. 2-3

CANCELARIA LUI ȘTEFAN CEL MARE

pag. 12

AL. SADI-IONESCU -

UN DEVOTAT SLUJITOR AL CĂRȚII

pag. 4-5

CORRESPONDENȚA LUI CONSTANTIN NOICA CU PAUL ANGHEL

pag. 8-9

AUTOPORTRETE DE MINIATURIȘTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

pag. 10-11

FLORICA BAGDASAR

MEDIC ȘI PRIMA FEMEIE MINISTRU ÎNTR-UN GUVERN AL ROMÂNIEI

pag. 6-7

CLUJUL DE ALTĂDATĂ

Actuala Piață a Unirii a constituit miezul orașului medieval Cluj, grupat în jurul Bisericii Sf. Mihail. Zidurile cetății medievale delimitează centrul istoric al orașului. Piața este cea mai mare ca dimensiune (cca. 220m pe 160m) dintre vechile piețe aflate în centrul și sud-estul Europei. Există piețe de dimensiuni mai mari, dar acestea s-au format mult mai târziu. Istoric, este cea de-a doua piață a Clujului, după Piața Mică (actuala Piața Muzeului), în Evul Mediu, fiind denumită Piața Mare, spre a fi deosebită de cealaltă piață. În ultima parte a secolului al XIX-lea numele i-a fost schimbat în Piața Principală, denumire care nu a rămas pentru mult timp. În prima parte a secolului XX piața a fost denumită Piața Regele Matia

(Mátyás Király tér), după numele lui Matia Corvin. După 1980 piața a fost numită Piața Unirii, nume pe care îl poartă și acum. Între 1952-1980 denumirea i-a fost schimbată în Piața Libertății. Colocvial mai este denumită și Piața Mare sau pur și simplu Centru. În mijlocul pieței se află Biserica Sf. Mihail și Statuia lui Matei Corvin. Laturile pieței conțin mai multe clădiri celebre: astfel pe latura estică se află Palatul Bánffy, care adăpostește acum Muzeul de Artă și cele 2 clădiri construite în oglindă, de la care pornește strada Iuliu Maniu. Pe latura sudică se află clădirea fostei primării și cea a Băncii Naționale. La colțul sud-vestic se află clădirea Hotelului Continental, ridicată la 1894.

ARON PUMNUL

Aron Pumnul, supranumit „apostolul românismului”, s-a născut la 27 noiembrie 1818, în satul Cuciulata, în județul Brașov, într-o familie de țărani iobagi din Transilvania.

Din cauza unei boli de inimă, începe școala abia la vârsta de 14 ani, în perioada 1832-1836, urmând clasele primare la Liceul Romano-Catolic din Odorheiu Secuiesc.

În următorii patru ani a fost elev la Gimnaziul din Blaj, apoi, în anii 1840 și 1841, a studiat la Liceul Episcopal din Blaj. Etapa blăjeană are o deosebită importanță pentru Aron Pumnul, prin viața aspră trăită aici, dar și prin educația și morala în care erau pregătiți elevii.

În perioada 1841-1842, își termină studiile liceale la Liceul Piaristilor din Cluj, unde este coleg cu Avram Iancu, Al. Papiu Ilarian, Petru Dobra, Iacob Mureșianu și alți viitori fruntași ai Revoluției de la 1848.

În anul 1843, este numit profesor de filosofie la Blaj, apoi, în același an este trimis ca bursier la Universitatea „Sf. Barbara” din Viena, pentru a studia Teologia, iar în paralel aprofundează cursuri de filosofie, istorie și filologie.

Studentul ardelean a obținut de-a lungul celor patru ani de studiu calificative maxime la aproape toate materiile. La Viena, întemeiază „Societatea Teologilor Român”, una din precursorile Societății „România Jună”, creată în 1871, în „Almanahul” căreia Eminescu își va publica, în anul 1883, poemul *Luceafărul*, capodopera sa lirică.

În timpul studiilor vienez, Aron Pumnul trimite revistei lui George Barițiu, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, primul său studiu de lingvistică, „Literale corespunzătoare firei limbei rumânești și încă ceva.” În anul 1846, revine de la Viena și își reia activitatea de profesor de filosofie la gimnaziul din Blaj, la fosta catedră a lui Simion Bărnuțiu. Începe o colaborare strânsă cu Timotei Cipariu – pedagog, lingvist, istoric, teolog și orientalist, președintele Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura

Poporului Român, membru fondator al Academiei Române, „părintele filologiei române” – , alături de care înființează gazetele „Organul luminărei” – în 1847 –, primul ziar românesc cu litere latine și „Învățătorul poporului” – un an mai târziu.

A participat activ la Revoluția de la 1848 – 1849 din Transilvania, având un rol important, mobilizator, în

indiferent de confesiune. Autoritățile au început să ia măsuri de intimidare a românilor. Însuși guvernatorul Teleki se temea de faptul că românii se vor întruni, indiferent de măsurile luate, dar și de faptul că mai mulți emisari din Principate vor fi prezenți la această adunare. Prin urmare, la Adunarea din Dumnică Tomei au participat doar locuitorii satelor învecinate,

explica poporului spiritul noii Constituții. Odată cu intrarea trupelor otomane și țariste în cele două Principate, comisarii de propagandă sunt nevoiți să ia calea exilului, iar Aron Pumnul s-a refugiat la Cernăuți.

În Bucovina continuă să militeze cu înflăcărare pentru drepturile sociale și naționale ale românilor, să promoveze cultura națională, fapte pentru care a fost numit „apostol al românismului”. Aici se va afla în cercurile de boieri patrioți Hurmuzachi.

La 12 februarie 1849, devine profesor suplinitor de limba română la Institutul teologic, ținând gratuit cursuri și la gimnaziu până în 1852, când a fost numit profesor definitiv. În această perioadă își reia activitatea publicistică, fiind redactorul secțiunii românești a ziarului „Bucovina”.

Tot la Cernăuți, Aron Pumnul va obține aprobarea autorităților pentru a organiza un ciclu de conferințe literare, în care a vorbit despre originea latină a limbii și a poporului român.

În anul 1850, Aron Pumnul, adept al etimologismului, publică, la Cernăuți, lucrarea „Convorbiri între un tată și fiul lui asupra limbei și literelor românești”.

Este numit, apoi, prin concurs, primul profesor de limba și literatura română la liceul german din Cernăuți („Ober-Gymnasium”), unde îl are elev pe Eminescu – tânărul poet care, la moartea lui, avea să scrie emoționanta elegie „La mormântul lui Aron Pumnul”.

Aron Pumnul s-a implicat în primele alegeri libere din Bucovina autonomă, desfășurate în anul 1861 și a depus mari eforturi pentru acordarea de burse unor studenți merituosi, dar săraci.

În perioada 1862 – 1865, publică, la Viena, prima antologie de literatură română, „Lepturariu rumînesc cules de'n scriitori rumîni”, în 5 volume, fiind considerat, pentru aceasta, unul dintre întemeietorii istoriei literare românești.

Cele patru tomuri ale „Lepturariului românesc” au constituit pentru elevii români și pentru Mihai Eminescu cărți de căpătâi, unde aceștia au luat cunoștință cu scriitorii români și operele lor. Eminescu, în urma citirii acestor Lepturare, va scrie în anul 1870 poezia „Epigonii”, în care preamărește scriitorii de început din literatura română, care și-au adus o contribuție importantă la dezvoltarea limbii și literaturii române: „Cichindeal gură de aur, Mumulean glas cu durere/ Prale firea cea întoarsă, Daniil cel trist și mic/ Văcărescu cântând dulce a iubirii primăvară/ Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară/ Beldiman vestind din stihuri pe războiul inamic/ Liră de argint, Sihleanu, Donici cuib dențelepciune”, continuând cu Anton Pann, Eliade Rădulescu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, Mureșan, Negruzi și Alecsandri. Referindu-se, mai târziu, la *Lepturariul românesc*, Eminescu

întrunirea primei adunări populare din 30 aprilie 1848, care a precedat adunarea națională din luna mai de pe Câmpia Libertății și care a rămas cunoscută sub numele de „Adunarea din Dumnică Tomii”. În aceste împrejurări, cărturarul a redactat o proclamație, care cuprindea îndemnuri la pace și înțelegere între națiunile din Transilvania și propunea, ca la adunare, să participe protopopii, precum și câte doi preoți și tot atâția locuitori din fiecare sat,

preoți, țărani și intelectuali, Aron Pumnul și numeroși alți fruntași români lipsind.

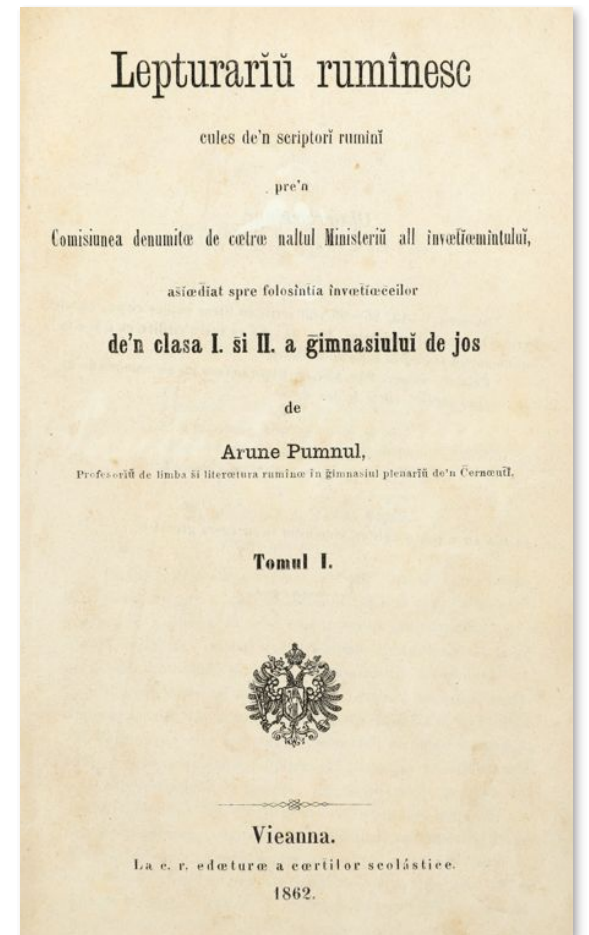
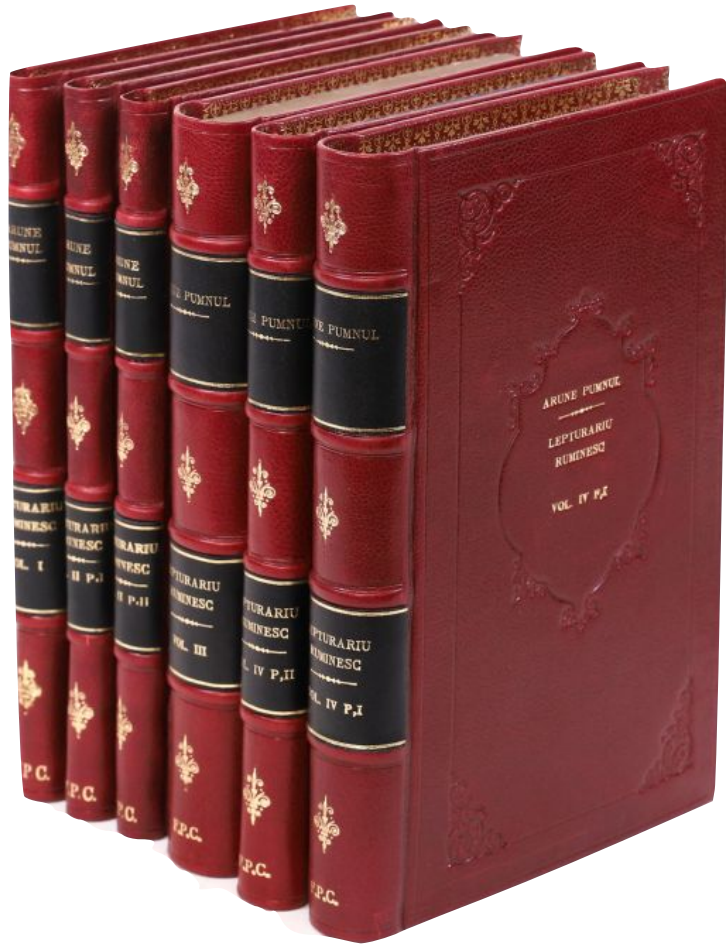
Datorită participării sale la revoluție, după înfrângerea acesteia, Aron Pumnul este condamnat la moarte de către puterea maghiară stăpânitoare în Transilvania acelor ani, refugindu-se în Muntenia, unde participă la revoluția pașoptistă din această provincie, fiind numit de Nicolae Bălcescu în funcția de comisar cu propaganda în județul Râmnicu Sărat, cu misiunea de a

„APOSTOLUL ROMÂNISMULUI”

spunea: „Nu râdeți, domnilor de Lepturariu. Dacă a exagerat în laude asupra unor oameni ce nu mai sunt, apoi aceia, mulți din ei, au fost pioneri perseverenți ai naționalității și ai românismului, care însă de nu erau genii, erau cel puțin oameni de o erudițiune vastă, așa precum nu există în capetele junilor noștri dandy” (Ion Scurtu- *Scieri politice și literare*– Ed. Minerva București, 1905). *Lepturariul românesc* a fost scos la Viena, cu aprobarea ministerului de instrucțiune, dar a fost interzisă în Ardeal deoarece „ceea ce la Viena nu-i periculos, în Ungaria e, din contra, un sâmbure de distrugere a statului unguresc, când, precum se știe, *Lepturariul*, în aparență inocent, al lui Pumnul îi oprește pe românii din Transilvania și Ungaria de-a se face maghiari”. În anul 1864, Aron Pumnul, publică, tot la Viena, și o gramatică a limbii române, în limba germană, *Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen*.

Aron Pumnul a întemeiat prima bibliotecă de cărți românești, găzduită chiar în casa lui, printre elevii care aveau grijă de această bibliotecă numărându-se și Mihai Eminescu, care din anul 1865, se va afla în gazdă la mentorul său. Mihai Eminescu rămâne în casa lui Aron Pumnul ca bibliotecar până după moartea acestuia, pe 12 ianuarie 1866, deși Aurel Vasiliu în *Bucovina în viața și opera lui M. Eminescu*, afirmă că Eminescu înregistra și în anul 1870 cărțile din „Consemnăciunariu...”, cu toate că Mihai se mutase pe strada Câmpului (Feldgasse) nr.11, așa cum susține bucovineanul Gh. Albescu: „Eu (Gh. Albescu), un biet băiat cum eram, îi duceam lui Eminescu în fiecare zi mâncarea (amiaza) de la Vasilică (Vasile Morariu, fiul Mitropolitului Silvestru). Era vara și umblam desculț. Până’n Feldgasse făceam o bucată bună de drum. Eminescu- parcă-l văd: oacheș, păr negru, musteața neagră și’n straițe cam sărăcuțe- i s’o fi făcut milă de mine, că odată zice:- Săracu băiat!- Și-mi dădu un bacșiș. Treaba asta a ținut mai multe săptămâni. Și eu mă trăgeam bucuros la bacșișul meu, ba odată îmi trebuia te-miri-ce caiet, și uitând, nemernicul de mine, că nu’n fiecare zi îs Paștele, îmi pusesem toată nădejdea în agonisita mea” (Revista „Făt-frumos”, 1929). Aron Pumnul s-a stins din viață la 24 ianuarie 1866, la doar 48 de ani, la Cernăuți, pe fondul unei afecțiuni grave la inimă cu care se născuse. În clipele de final, i-a stat la căpătâi Mihai Eminescu, care, la moartea dascălului și mentorului său, scria, așa cum aminteam, poezia „La mormântul lui Aron Pumnul”. În anul 1932, ASTRA și Liceul Principele Nicolae din Sighișoara au contribuit la dezvelirea unei plăci comemorative de marmură, la casa părintească a lui Aron Pumnul. În anul 1997, s-a deschis, la Cucuiata, Muzeul etnografic „Aron Pumnul”, iar în curtea bisericii din Cucuiata a fost ridicat un bust al lui cărturarului.

Gabriela Dumitrescu

„Pumnul nu era nici semeț, nici pretențios, ci de o înfățișare simpatică și cu o fire foarte blândă. Pre copii îi trata ca un tată pre fiii săi cei mai dragălași. Niciodată nu cerea de la ei decât aceea ce fiecare era în stare să facă fără multă încordare și bătaie de cap. De aceea și școlarii își împlineau cu plăcere datoria. Aveau drag și iubeau cu căldură pre profesorul lor, și această dragoste și iubire se răsfrângea mult și asupra obiectului ce li se propunea, iar profesorul era îndestulat si multămit de învățăceii săi”.

ALEXANDRU-SADI IONESCU

Biblioteca Academiei Române, „ctitorită în cea mai mare parte de Ioan Bianu, a fost desăvârșită ca organizare bibliotecărească de Al.-Sadi Ionescu.” (Ioachim Crăciun). S-au împlinit 150 de ani de la nașterea lui Al.-Sadi Ionescu, bibliologul, bibliograful și bibliotecarul exemplar care și-a închinat întreaga viață Bibliotecii, făcând din munca sa neostenită un mod de a trăi.

„Pomenind pe Ioan Bianu, fără să vrem ne apare în minte, alături de bătrânul profesor și bibliotecar, figura uscățivă și vecinic neastâmpărată a lui Alexandru Sadi-Ionescu, vrednicul său prim adjutant dela Academia Română. Aceste două nume sunt prea strâns legate unul de celălalt, pentruca având ocazia să vorbim despre unul, să nu-l amintim și pe al doilea, încadrându-l în aceeași ramă aurită așezată în sanctuarul Bibliotecii Academiei Române” (Ioachim Crăciun, *Doi bibliologi români*:

Ioan Bianu, 1856-1935 și Al. Sadi-Ionescu, 1873-1926, Cluj, Cartea Românească, 1937, p. 19).

Al.-Sadi Ionescu s-a născut la 21 iunie 1873 la Saint-Maurice (Seine) – Franța. Destinul a făcut ca părinții lui să călătorească pe acele meleaguri pentru că tatăl său, medic veterinar, își completa atunci studiile universitare. Era perioada frământată a războiului franco-prusac din anii 1870-1871, iar familia, nevoită să-și prelungească sejurul, va reveni în țară după câțiva ani. Legat de Franța este și numele de Sadi, inspirat după cel al lui François-Sadi Carnot, o importantă personalitate politică a Franței din acele timpuri.

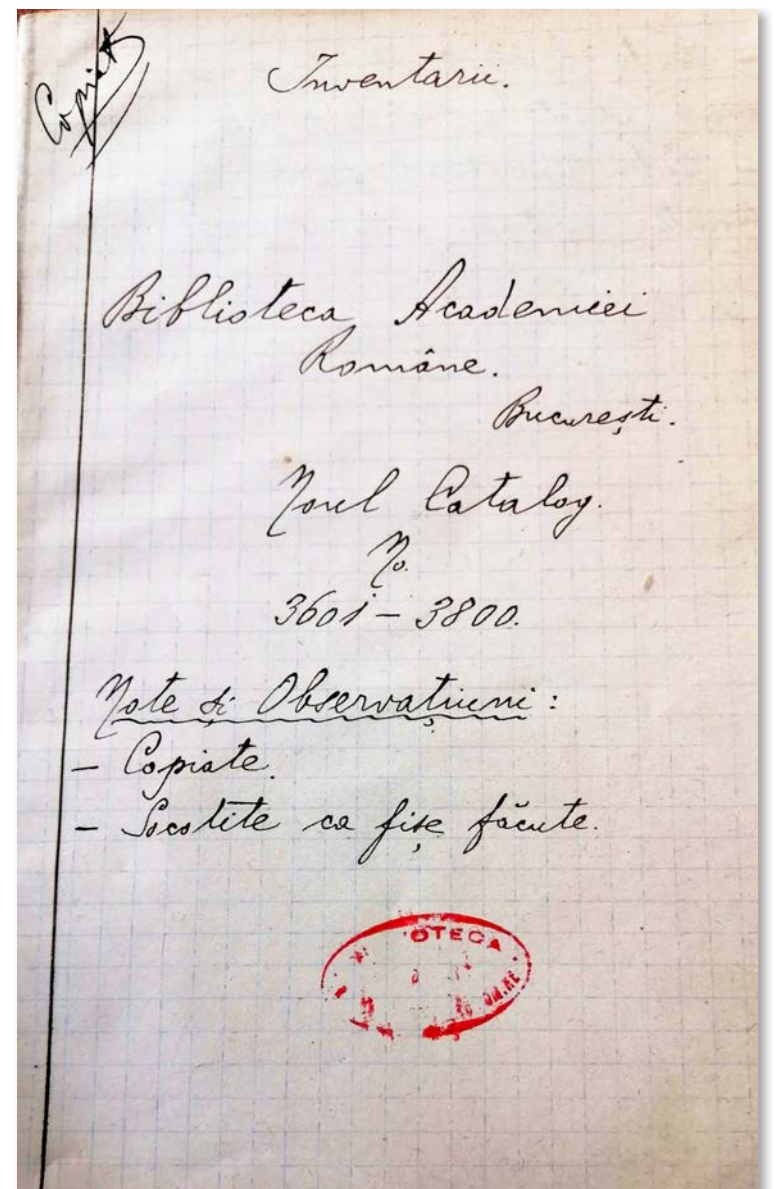
Ca elev, Al.-Sadi Ionescu urmează cursurile Liceului „Matei Basarab” din București. La Universitate, la Facultatea de Litere și Filosofie, îi are profesori pe Nicolae Iorga și Dimitrie Onciul, primul fiindu-i coordonator al tezei de licență, cu tema *Călători străini în Principatele Române*. Marele savant recomandă astfel conducerii facultății publicarea lucrării: „Teza de licență a studentului Alexandru Ionescu intitulată *Bibliografia critică a călătoriilor făcute în Principatele Române de la 1700 la 1859* e o lucrare de mare merit prin întinderea și seriozitatea cercetărilor pe cari se reazimă”. Totodată, insistă să se intervină la Fundația Regele Carol I pentru sprijinirea tipăririi. Cu toate acestea, Al.-Sadi Ionescu, exigent cu propria persoană, un perfecționist în tot ceea ce ținea de activitatea sa, va considera că mai există lucruri de îmbunătățit, iar bibliografia va rămâne încă în manuscris. Peste ani, în lucrarea *O viață de om așa cum a fost*, Iorga își

amintește de fostul student: „era elevul meu Sadi Ionescu, mărunț ca un șoricel, cu ochii vii supt ochelari de entomologist, pe care un sfat la sfârșitul lecției l-a prefăcut în cel mai răbdător bibliograf al istoriei Românilor, începând cu călătoriile, relativ la care a publicat o rară fasciculă, și care era menit să puie la îndemâna cercetătorului o bibliografie a publicațiilor periodice, care e de o imensă valoare”.

În anul 1899, lui Al.-Sadi Ionescu i se oferă un post de funcționar în Ministerul de Externe, dar el renunță la o carieră diplomatică. la decizia plecării în străinătate, în Franța și Belgia, unde cunoaște bibliotecă de referință. La Bruxelles, vizitează Institutul de Bibliografie,

separa de cel al periodicelor, iar fișele de format mare erau înlocuite cu cele de format internațional. Al. Sadi Ionescu se implică în organizarea științifică a colecțiilor, apelând la experiența marilor biblioteci europene vizitate. Este inițiator al unor inventare rămase model. Renunță la catalogarea pe fonduri de bibliotecă și aplică sistemul de catalogare pe formate. Introduce catalogul pe materii, după modelul catalogului bibliotecii Universității din Halle (1904). Tot Sadi Ionescu preconizează și organizarea foilor volante. Modernizarea Bibliotecii Academiei este pentru el o preocupare esențială și, în acest sens, împărtășește ideile lui Antonio

sistematic al cărților, ce avea la bază clasificarea zecimală, sistem conceput de americanul Melvil Dewey, preluat și dezvoltat de Institutul de Bibliografie din Bruxelles ca CZU. Se renunță astfel la catalogul pe materii după sistemul Otto Hartwig. Este o acțiune meritorie, recunoscută și la nivel internațional, Institutul de Bibliografie din Bruxelles menționând România printre țările care au introdus clasificarea zecimală. Interesant de menționat că peste mai mulți ani, cu ocazia vizitei pe care o va face la institut în 1927, Ioachim Crăciun observă singura revistă românească, *Buletinul Institutului Economic Român*, în care materialul este

fiind interesat de clasificarea zecimală introdusă de belgianul Paul Otlet.

La reîntoarcerea în țară, peste trei ani, în data de 15 noiembrie 1902, acceptă postul de scrietor (bibliotecar începător) la Biblioteca Academiei Române, locul privilegiat în care se adunau valori ale creației românești. Este un moment major, care îi marchează întreaga existență. Biblioteca cea mai bogată a țării îi deschide porțile, iar pentru el se împlinește un vis. Sadi Ionescu aduce cu el tinerețea și „un aer proaspăt de înnoire și de progres în biblioteconomie” (Ioachim Crăciun, *Alexandru-Sadi Ionescu*, în: *Studii și cercetări de documentare și bibliologie*, nr. 2-3, 1967, p. 197).

Primește de la început sarcina de organizare a secției periodicelor. Sunt anii în care Biblioteca se pregătea pentru transformări importante, fondul de carte se

Panizzi, director al British Museum, cunoscut pentru viziunea sa modernă de a considera biblioteca o instituție vie, nu doar un loc de depozitare a cunoașterii.

În anul 1914, pleacă într-o călătorie de studii în Germania, Belgia și Franța, fiind interesat de modul de organizare a bibliotecilor din Leipzig, Liège, Bruxelles și Paris. Ca reprezentant al Bibliotecii Academiei Române, participă la Expoziția internațională de arte grafice și bibliotecărie, vernisată la Leipzig, la 1 mai 1914. Războiul îl surprinde în capitala Franței și îl împiedică să-și continue căutările. La revenirea în țară, Al.-Sadi Ionescu întocmește rapoarte detaliate, de interes, apreciate de Ioan Bianu, ctitorul Bibliotecii. După moartea lui Nerva Hodoș, Al.-Sadi Ionescu preia conducerea secției catalogelor de imprimare. În anul 1915, pentru prima dată în țară, el introduce noul catalog

sistematizat de Al.-Sadi Ionescu aplicând regulile clasificării zecimale.

În perioada anilor 1916-1918, când biblioteca era închisă publicului din cauza războiului, Al.-Sadi Ionescu se dedică descrierii publicațiilor și ia decizia redactării normelor, ce se vor regăsi în lucrarea rămasă în manuscris, *Instrucțiuni regulamentare de organizare*. Ca bibliograf, Al.-Sadi Ionescu este autor, alături de Nerva Hodoș, al unei lucrări fundamentale pentru cultura noastră: *Publicațiunile Periodice Românești*, Tomul I: ziare, gazete, reviste: 1820-1906, considerată un model de bibliografie, remarcabilă prin descrierile complete. Al. Sadi Ionescu a fost solicitat pentru organizarea științifică și a altor biblioteci, la aceasta contribuind renumele său de strălucit bibliotecar, dar și obișnuința de a oferi neconținut sfaturi prețioase

UN DEVOTAT SLUJITOR AL CĂRȚII

celor interesați. Așa și-l amintește și Ioachim Crăciun în lucrarea sus menționată: „Era tipul bibliotecarului care se dăruia cu totul altora, informând pe cei în vârstă, îndrumând pe studenții mai tineri, adesea uitând de sine. Pasionat bibliofil, pasionat bibliograf, pasionat bibliotecar, cu figura scundă și firavă, părea un schimnic din alte vremuri”.

Din 1907 el se ocupă de biblioteca Ministerului Agriculturii și Domeniilor și din 1915 de cea a Institutului Economic Român (în buletinul institutului publică o bibliografie sistematică). Organizează începând cu anul 1923 Biblioteca Ministerului de Externe, unde introduce pentru prima dată în țară un catalog pe materii analitic, iar în 1925 redactează pentru biblioteca Ateneului Român un *Plan pentru organizare*.

Al.-Sadi Ionescu a contribuit și la evoluția bibliografiilor speciale. Dintre acestea, se poate aminti *Bibliografia economică română* (1908-1926), cu un material pentru prima dată sistematizat în baza clasificării zecimale. O altă lucrare este *Bibliografia călătorilor străini în ținuturile românești* (1916), care pornește de la teza sa de licență, al cărei conținut este îmbogățit.

Din păcate, din lucrare nu s-a mai recuperat decât o parte, restul fiind compromis în incendiul ce a distrus tipografia chiar în momentul imprimării. Al.-Sadi Ionescu nu va renunța și va relua munca, continuând să îmbunătățească bibliografia. Neșansa face ca manuscrisul oferit cu aceeași generozitate spre consultare celor interesați să se piardă în cele din urmă. *Buletinul bibliografic săptămânal*, apărut ca supliment al „Universului literar”, în 1926, este redactat tot de el, în ideea de a fi o bibliografie curentă a culturii noastre. În toamna anului 1925, Al.-Sadi Ionescu este invitat să predea un curs de bibliologie la Școala de arhivistică din București. În cadrul secției recent create, el inițiază o nouă disciplină, Bibliografia. Este primul curs pe domeniul biblioteconomic de la noi din țară ce are la bază o temeinică și bogată documentare. Din păcate, cele peste 1000 de pagini ale cursului au rămas și ele în manuscris.

Al.-Sadi Ionescu nu a avut timp să cunoască rutina pe care bibliotecarul poate ajunge să o considere ca făcând parte din viața lui. El a muncit enorm, cu pasiune, urmându-și neconținut vocația.

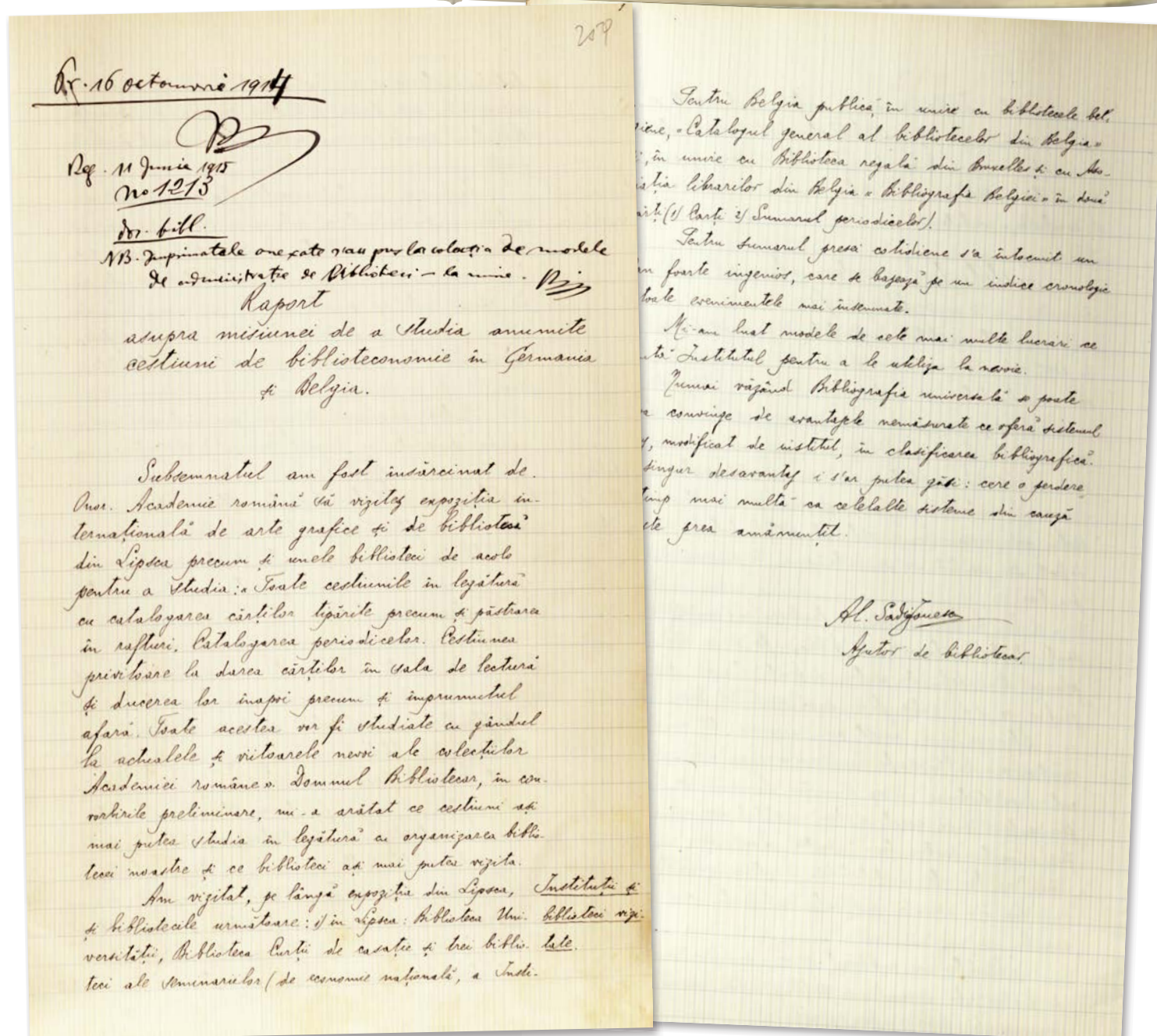
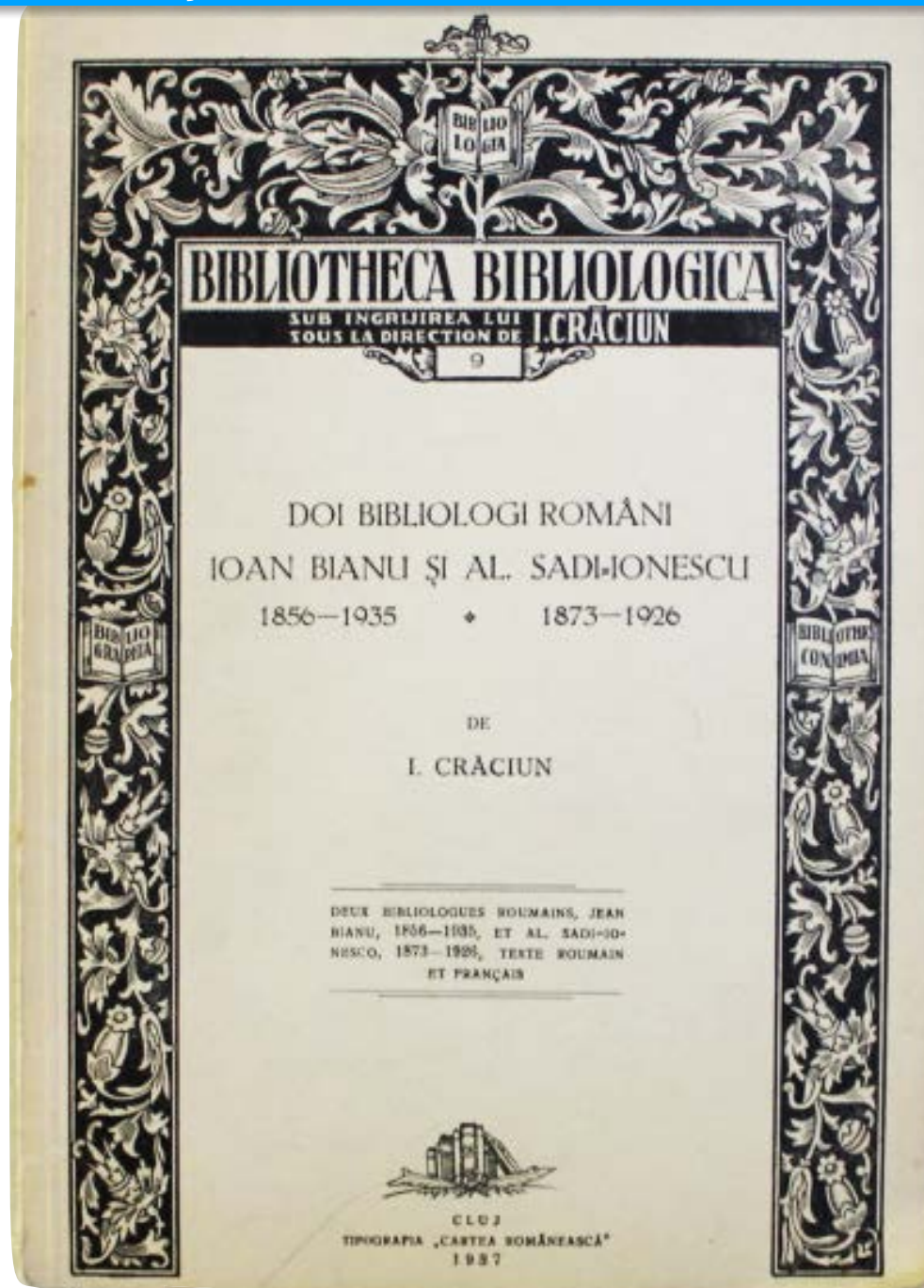
Copleșit de efortul în exces, Al.-Sadi Ionescu își găsește sfârșitul eroic și prematur la masa de scris din biroul sălii Catalogelor al Bibliotecii Academiei Române în ziua de 20 septembrie 1926. Trece în veșnicie chiar în momentul în care notează indicele de clasificare la o carte de aritmetică, având cota II 82412.

În memoria sa, Perpessicius ne transmite întreaga sa prețuire: „Așa s-a stins Fratele nostru Ionescu-Sadi, într-o clipă, cu condeiul în

mână, cu vorba pe buze, căzând fără vieță de pe scaunul de lucru, pe când cu vorbă veselă dădea informații unui prieten, care stătea lângă dânsul. Ionescu-Sadi a fost un muncitor, cum foarte, foarte rar se găsesc între oameni. Ziua și noaptea muncia și – cum i-am spus-o mulți și de multe ori – era un fanatic al muncii, muncia mult, prea mult, ceea ce l-a făcut să se istovească și să se stingă la vârsta deabia de 54 de ani, pe când toți ne credeam în drept să avem lucrarea lui încă pentru mulți ani. Dânsul și-a cheltuit toate puterile numai în slujba cărții, în slujba științei, în slujba culturii [...] avea în mintea lui o întreagă enciclopedie: dânsul era o bibliotecă vie, ținută în cea mai perfectă ordine și clasificare [...] Cu aceste dispoziții intelectuale, cu bogatele cunoștințe pe care și le desvolta în fiecare zi, cu caracterul totdeauna primitor, afabil, și vesel și cu o generozitate neistovită de a da altora comorile de cunoștințe adunate prin munca lui”

(Perpessicius, Al.-Sadi Ionescu, în: „Universul literar”, 1926, nr. 39, p. 9). Va rămâne etern tot ceea ce ne-a dăruit Al.-Sadi Ionescu: un mod riguros de organizare a bibliotecii, un perfecționism nemăsurat față de propriile acțiuni și lucrările lui și ale discipolilor pe care i-a format cu atâta dăruire.

Mihaela Dragu

Raportul lui Al.-Sadi Ionescu privind călătoria de studii în Germania și Belgia.

FLORICA BAGDASAR – MEDIC ȘI PRIMA FEMEIE

Florica Bagdasar s-a născut la 24 ianuarie 1901 în Macedonia (Bitolia/ Monastir) în familia macedo-română a lui Sterie și a Anastasiei Ciumentti (Papahagi). A început liceul la pensionatul Pompilian, dar din cauza Primului Război Mondial și a refugiului, a continuat liceul în Moldova, la Roman, absolvind liceul „Roman Vodă” (secția modernă) în 1920. S-a înscris apoi la Facultatea de Medicină din București pe care a absolvit-o în 1925. După stagiile de medic extern și intern la Așezămintele Brâncovenești a obținut diploma de doctor în medicină și chirurgie și dreptul de liberă practică. În 1927 s-a căsătorit cu dr. Dumitru Bagdasar cu care a avut o căsnicie model. Proaspăt căsătoriți, soții Bagdasar au plecat în Statele Unite, la Boston, la specializare profesională; Florica pentru a urma cursuri de sănătate publică la Harvard, Dumitru pentru a-și însuși noile tehnici de neurochirurgie la clinica dr. Harvey Cushing, pionierul neurochirurgiei moderne. La Boston, Florica Bagdasar a primit bursa Rockefeller. Întorși în țară în 1929, după un stagiu de câțiva ani la Jimbolia și la Cernăuți (Spitalul de Boli Nervoase), soții Bagdasar au ajuns la București unde s-au stabilit definitiv și au rămas până la sfârșitul vieții. În 1935 dr. D. Bagdasar a obținut, prin concurs, deschiderea primei clinici de neurochirurgie la București. După întoarcerea de la Boston în 1929, până în 1935, tehnologia modernă neexistând, el a operat pe creier în condiții primitive, improvizate: singura persoană care i-a fost constant alături, secundându-l în sala de operație și încurajându-l până când și-a creat propria echipă de neurochirurgie, a fost soția sa. În 1929 soții Bagdasar se reîntorc în țară și sunt trimiși la stagiu la Jimbolia și la Cernăuți. Florica devine în această perioadă persoana cea mai importantă pentru soțul său, fiindu-i acestuia sfătuitoare și mână dreaptă în sala de operație. Câțiva ani mai târziu, cei doi soți se vor stabili definitiv la București. Aici, ei vor aduce un aport important în cercetarea și practica medicală românească. Anii celui de-al doilea Război Mondial îi găsesc pe soții Bagdasar în situația de a face față atât provocărilor profesionale, din punct de vedere medical - a luptei zilnice pentru salvarea răniților, cât și a provocărilor sociale. România se afla în acele timpuri într-o situație dificilă, războiul aducând cu sine, pe lângă teroare și disperare, și grave probleme socio-economice, lipsuri tot mai acutizate de alimente, epidemii de tifos exantematic și febră tifoidă. În aceste condiții, viziunea despre viață a celor doi medici se concretizează în jurul valorilor sociale, a dorinței de îmbunătățire a condițiilor de trai pentru cei defavorizați. Cei doi cochetau cu vederile politice de stânga încă din tinerețe, influențați fiind de imaginile cu care se confruntau zilnic, Florica Bagdasar

fiind cea care își urmează soțul în ceea ce privește orientarea politică de stânga. După momentul 23 august 1944, Florica Bagdasar se va înscrie în Partidul Comunist

Român, susținând astfel ideile soțului său și crezând cu ardoare că acest gest va aduce schimbări majore în activitatea sa medicală și umanitară. În calitatea sa de

membru al PCR a activat în diverse organizații de masă, respectând directivele trasate de către partid. Implicarea în politică îi va aduce pe lângă posibilități de ascensiune profesională și o importantă poziție în Guvernul României.

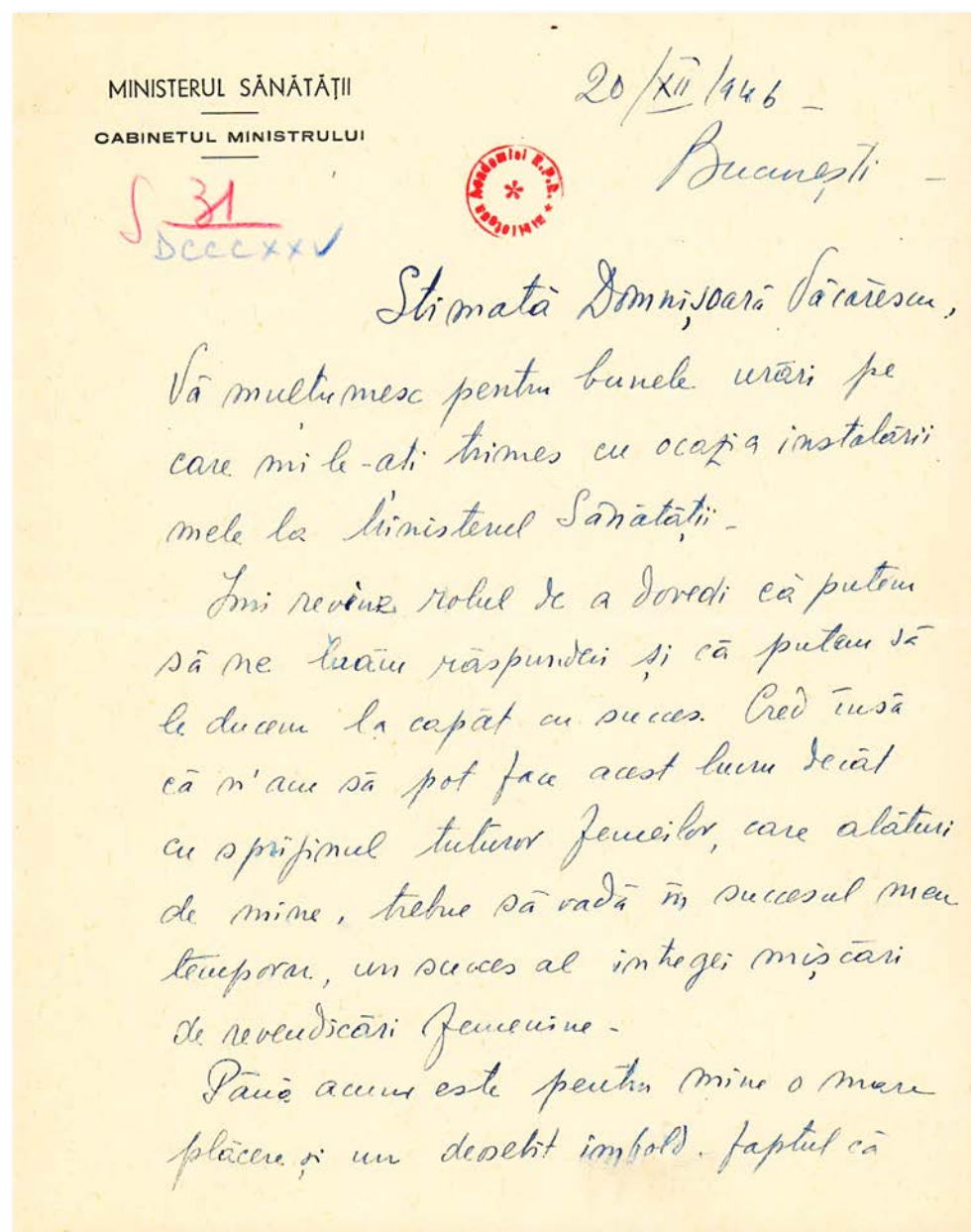
După moartea soțului său, în 1946, Florica Bagdasar va fi succesoarea acestuia la cârma Ministerului Sănătății. Devine astfel prima femeie din România ce ocupă o funcție ministerială. Va deține această funcție între 1946-1948. Corespondența pe care Florica Bagdasar a avut-o cu personalități importante ale vremii arată seriozitatea cu care aceasta și-a preluat funcția.

Se încadrează în acest context corespondența dintre Florica Bagdasar și Elena Văcărescu. În scrisoarea de mulțumire pe care doamna Bagdasar (proaspăt numită Ministru al Sănătății) i-o adresează Elenei Văcărescu la 20 decembrie 1946, aflată în Fondul de Corespondență al Cabinetului de Manuscrise - Carte Rară al Bibliotecii Academiei Române (B.A.R. - S 31/DCCCXXV), putem citi despre încrederea cu care Florica Bagdasar acceptă funcția de ministru al sănătății și despre planurile pe care le avea. Se simte drept un exponent al mișcării feminine și speră ca succesul său să motiveze și alte femei din România să se implice în procesul de modernizare și dezvoltare al societății. În rândurile scrisorii se simte influența ideilor de stânga pe care doctorița Bagdasar le avea, aceasta îi mărturisește Elenei Văcărescu că în țară situația este deplorabilă după finalul celui de-al doilea Război Mondial, că epidemiile de tifos și malarie afectează populația, criza alimentară fiind și ea o mare problemă. Pentru toate acestea îi găsea vina pe guvernarea ultimelor decenii, exprimându-și în același timp speranța că situația se va îmbunătăți în noua orânduire, cea comunistă.

O altă scrisoare aflată în Fondul de Arhivă (B.A.R. - A 2233) al Cabinetului Manuscrise- Carte rară, surprinde tratativele purtate între Ministerul Sănătății, Crucea Roșie și proprietara palatului Mogoșoaia, doamna Valentina Ghika-Comănești (născută Bibescu), pentru transformarea clădirii Palatului Nou în cămin pentru copii.

În calitatea sa de ministru al sănătății, Florica Bagdasar este înștiințată despre faptul că locația de la Mogoșoaia nu se potrivește unui cămin de copii din cauza faptului că apropierea de lac o face să fie o sursă de infectare cu malarie. Locația va reveni Ministerului Artelor pentru a fi transformată în cămin pentru artiști. Florica Bagdasar își va continua munca cu dedicare și seriozitate, vindecarea diverselor afecțiuni mintale la copii, aflându-se la conducerea Centrului de Igienă Mintală din București.

Din păcate, speranțele Floricăi Bagdasar, acelea că în noua

MINISTRU ÎNTR-UN GUVERN AL ROMÂNIEI

organizare comunistă România va prospera, se vor spulbera repede, realizând că noua conducere comunistă a statului nu rezolvă problemele cu care țara se confrunta, ci mai mult, adăugă altele în plus. Ea însăși va cădea în dizgrație fiind victima persecuțiilor regimului comunist, deși se dedicase cu toată convingerea dezvoltării țării. Florica Bagdasar se va afla în dizgrația partidului comunist în perioada anilor 1953-1956, când se va duce o adevărată campanie de discreditare a sa. A fost anchetată în repetate rânduri. A rămas fără nici un venit, fiindcă pensia după soțul ei de la Academie a fost de asemenea tăiată, iar „Spațiul locativ” a obligat-o să împartă apartamentul unde locuia cu fiica ei, cu o altă familie cu doi copii. Ostracizarea a fost completă: a fost o perioadă de înverșunată dizgrație politică, de persecuție, de lipsuri materiale, de boală. Ironia soartei a făcut probabil ca boala ei atât de gravă să-o salveze de la o soartă și mai cumplită, aceea a unui „proces de demascare” în sensul așa-ziselor devieri.

La sfârșitul lui 1956 valul de teroare stalinistă trecuse peste Florica Bagdasar și au început demersuri de „reabilitare” (concomitent cu programul de „destalinizare” inițiat

de Hrușciov în URSS). I s-a propus să reîntre în partid, dar a refuzat. În schimb, în octombrie 1957 a fost numită vicepreședintă a Crucii Roșii din România, poziție în care a funcționat câțiva ani. De asemenea,

i s-a dat permisiunea de a călători și a avut posibilitatea să-și revadă fiica de mai multe ori în străinătate. A continuat să trăiască în România până la sfârșitul vieții în 1978, fiind o prezență „cvasi-singulară” după

aprecierea lui Valeriu Negru: „din punct de vedere politic a fost tolerată, dar nu agreată”.

Drd Nina Cristea

Dr. Florica Bagdasar la Congresul Crucii Roșii de la Câmpina - 1868

CORESPONDENȚA LUI CONSTANTIN NOICA

De-a lungul vieții sale, Constantin Noica a nutrit o fascinație profundă pentru câteva alte domenii de activitate, periferice filosofiei. A început, încă din tinerețe, cu tenisul, fotbalul și pianul, pe care le-a părăsit pentru filosofie, dar nu a renunțat niciodată la dragostea lui pentru sport și muzică, la care putem adăuga, cu siguranță, și literatura. Interesul său adânc pentru literatură, atât autohtonă cât

aceasta fiind structura sa spirituală, se poate lesne înțelege dialogul viu pe care l-a purtat Noica, atât înainte cât și după război, cu mediul literar. După eliberarea din închisoare și încadrarea la Centrul de Logică al Academiei Române (1964 – 1965), el a fost suficient de reticent în crearea de noi legături din afara domeniului filosofiei. Și-a păstrat această atitudine până la pensionare, când a început să-i

lingvistică, artă, filosofie. Dintre aceștia, legătura cea mai trainică și longevivă a avut-o cu Paul Anghel (1931 – 1995).

Numele lui Paul Anghel nu ne mai spune, din păcate, astăzi, prea multe. S-a născut în 18 august 1931, în comuna Răcătău, județul Bacău, ca fiul lui Vasile și al Anei, învățători. După absolvirea Liceului Teoretic „Ferdinand I” din Bacău, urmează studiile Școlii de literatură

amintim: Gazeta literară, Contemporanul, Luceafărul, Flacăra, Familia, România liberă, Argeș, Tribuna României etc. Publicistica lui Paul Anghel acoperă teme de filosofia culturii, istorie, antropologie, literatură, teatru, eseistică etc., dovedindu-i pregătirea temeinică și vocația pentru enciclopedismul creator, specific culturii românești.

Pe lângă publicistică, volumele tipărite de Paul Anghel cuprind:

1. Reportaje: Victoria de la Oltina, Arpegii la Siret, Recitind o țară, Popasuri între arme;

2. Literatură pentru copii: Alfabet sonor, Mor-mor și fetița portocalie, Sfaturile motanului Grigore;

3. Teatru: Săptămâna patimilor, Viteazul, Regele desculț, Zodia Balanței;

4. Eseistică: Arhivă sentimentală, Noua arhivă sentimentală, Efemeride, Convorbiri culturale, O istorie posibilă a literaturii române (eseu metodologic), O clipă în China;

5. Proza, poate cea mai importantă parte a operei lui Paul Anghel, cuprinde ciclul romanesc Zăpezile de-acum un veac, ce numără 10 volume și peste 4000 de pagini, publicat între anii 1977 – 1989, cu titlurile, în ordine narativă, iar nu a publicării: Ieșirea din iarnă (1981), Fluviile (1980), Te Deum la Grivița (1978), Noroaietele (1982), Scrisoare de la Rahova (1977), Noaptea otomană (1979), Zăpezile (1984), Cutremurul (1986), Întoarcerea morților (1987), Ieșirea la mare (1989).

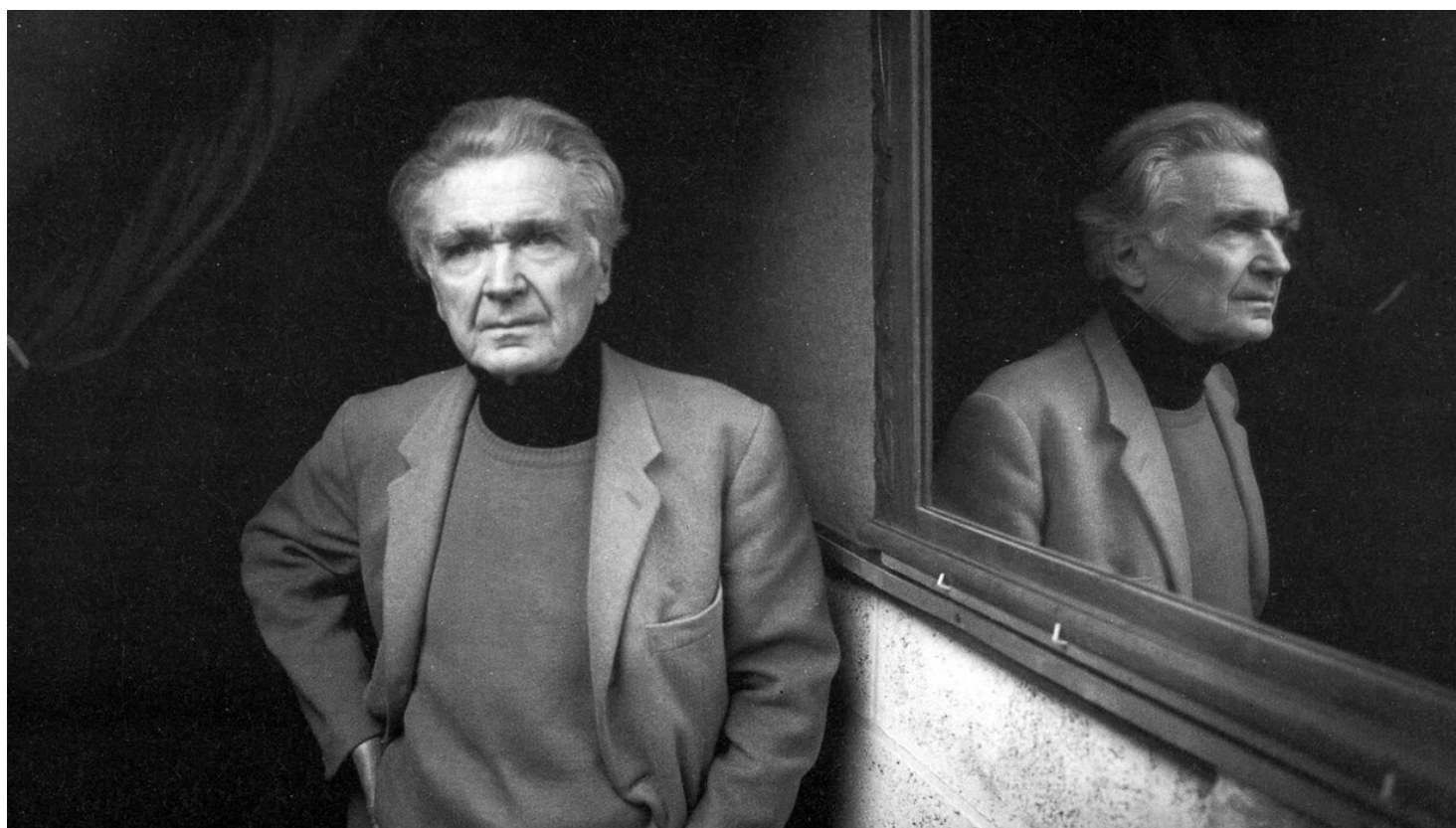
Pe lângă toate acestea, Paul Anghel a avut și activitate cinematografică și de televiziune: a scris peste 50 de scenarii la filme documentare, în regia lui Mirel Ilieșu, Ion Bostan, Virgil Calotescu, Octav Ioniță etc.; a regizat eseu cinematografic Prisaca lui Tudor Arghezi, singurul document cinematografic al intimității poetului la Mărtișor, editat în 1958; a fost scenarist și regizor al serialului TV Planeta se grăbește, în 29 episoade și a scris și scenariul serialului TV Războiul

Independenței, în 19 episoade, în regia lui Gheorghe Vitanidis, Doru Năstase și Sergiu Nicolaescu.

De-a lungul vieții sale, Paul Anghel nu a prestat muncă salariată decât 17 ani, între 1950 și 1974 la:

Cinematografie (1950 – 1957), la revista Ramuri (1964 – 1965), la ziarul Scânteia (1965 – 1968), la Contemporanul (1968 – 1972) și la Tribuna României (1972 – 1974).

După 1990, a mai lucrat o scurtă perioadă la ziarul Timpul, până la bronhopneumonia ce s-a dovedit fatală. Acestea sunt singurele funcții salariale pe care le-a avut în viața sa, restul timpului fiind simplu membru al Uniunii Scriitorilor și concentrându-se pe opera sa literară, cea mai întinsă lucrare în proză din literatura română. Contrar acuzațiilor că ar fi fost un important „ideolog comunist”, Paul Anghel nu a ocupat niciodată o funcție de conducere în cadrul PCR, spre deosebire de alți scriitori cu asemenea „distincții” care sunt,

și universală, a reprezenta chiar un câmp de aplicații, pentru Noica, ale ideilor sale filosofice. Să ne amintim numai de Eminescu, cel mai ilustrativ exemplu în cazul acesta, și este suficient pentru a înțelege viziunea asupra literaturii a filosofului nostru. Am îndrăzni să spunem, chiar, că nu credem să fi existat filosofi români care să fi iubit literatura mai mult decât Constantin Noica și Lucian Blaga. Așadar,

caute pe cei 22 cu care să practice cultura de performanță, cu câteva excepții notabile. În principal, printre „excepții” erau scriitorii care-i receptau și recenzau cărțile. Mai ales pentru că lucrările sale dovedeau o întrepătrundere a mai multor specialități – o transdisciplinaritate, cum se spune astăzi –, ele erau discutate de oameni de cultură din diverse domenii de activitate: literatură,

„Mihai Eminescu” a Uniunii Scriitorilor. Activitatea sa culturală, excepțional de bogată, poate fi expusă sumar în câteva categorii. Mai întâi, Paul Anghel a fost, probabil, unul dintre cei mai importanți publiciști români – chiar „cel mai glorios publicist”, poate, cum îl numește Constantin Noica – în cei aproape 50 de ani de activitate (1947 – 1995). Printre periodicele la care a colaborat,

CU PAUL ANGHEL

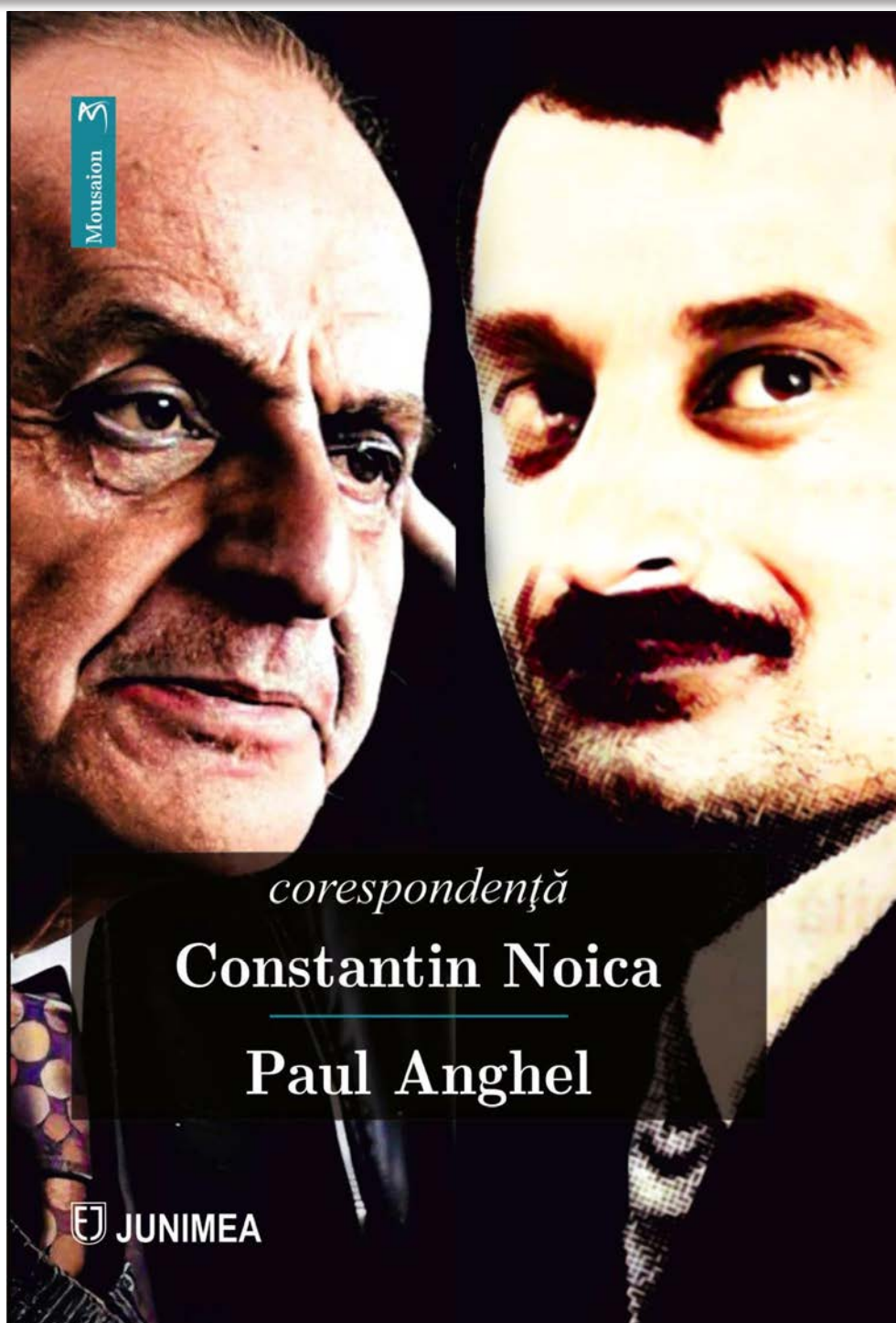
totuși, foarte apreciați astăzi. Relația lui Paul Anghel cu Constantin Noica a început în vara anului 1970, când primul a recenzat Rostirea filosofică românească, proaspăt apărută. Noica a fost profund impresionat și i-a scris, încă din prima scrisoare, că este „singurul dintre noi care știe să rămână om de cultură când face gazetărie”. Apoi, și Noica îi va citi lucrările ziaristului nostru, sugerându-i chiar să renunțe la gazetărie și să ia „o catedră sau o Conferință de filosofie a culturii” și să se „mențină la treapta ideii”, unde „se mișcă admirabil”. Corespondența, începută astfel, se întinde pe parcursul a 17 ani, până la săvârșirea din viață a lui Constantin Noica (1970 – 1987). Scrisorile dezbat, în principal, situații de viață – premii scriitoricești, evenimente, articole, o conferință ori chiar pensionarea lui Constantin Noica –, cel puțin până la publicarea primului volum al ciclului Zăpezile de-acum un veac, Scrisoare de la Rahova, în 1977. Până atunci, discuțiile culturale fac referință, mai ales între 1972 și 1974, la diferite sugestii, proiecte ori impresii ale lui Constantin Noica despre Tribuna României, ziar înființat și condus de Paul Anghel în această perioadă.

Mai putem observa, pe parcursul desfășurării epistolelor, micile „polemici” pe care le avea Noica în epocă cu diversele personalități din cultura românească. Memoriul O revistă care nu vrea polemici, trimis lui Virgil Teodorescu, redactor-șef al revistei Luceafărul, în 1973, indică prezența, sub formă de dactilograme distribuite prietenilor apropiați, a unor texte inedite ce tratează atât proiectele personale ale lui Constantin Noica – facsimilarea Caietelor lui Eminescu, de pildă, ori ediția Teofil Corydaleu –, cât și atitudinea sa față de oamenii de cultură ai anilor '70. Nu știm, din păcate, răspunsurile lui Paul Anghel la epistolele lui Constantin Noica, dat fiind faptul că cel din urmă nu avea obiceiul, „după cele întâmplare cândva”, să mai păstreze corespondența primită.

I-o mărturisește și lui Paul Anghel – pentru prima oară în scris, după știința noastră – în Scrisoarea a 55-a, din 27 iunie 1981. S-au păstrat câteva, trimise înapoi de Constantin Noica ori bătute la mașina de scris în mai multe copii de către Paul Anghel, pe care le-am redat și noi în ediția noastră, dar nimic mai mult. Din clipa în care Paul Anghel își publică primul volum al ciclului romanesc, Constantin Noica scrie un text admirabil pentru lansarea de carte de la Râmnicu Vâlcea, unde o răceală l-a împiedicat să participe și fizic. A fost citită, însă, această cuvântare, semnată 28 septembrie 1977 și reprodușă în ediția noastră, unde acesta îl numește pe Paul Anghel, încă de la primul volum al ciclului, un „Lev Tolstoi al României”. Reproducem pasajul: „Ne trezim, acum, cu un fragment de roman, cu partea a V-a dintr-o carte care, dacă-i reușește pe

măsura de acum a Scrisorii de la Rahova – și de ce nu i-ar reuși? –, ne-ar trimite dintr-o dată cam alături de Război și Pace. O declar și eu, așa, fiindcă nu sunt critic literar și deci nu mi-e frică să rostesc un «da» mai apăsător; sau o declar, pur și simplu, fiindcă am citit de trei ori în viață Război și Pace, făcându-mi astfel iluzia că știu ce spun”. Aceste hiperbole nu s-au oprit numai la volumul V, ci au continuat, de-a lungul anilor, cu aproape toate cele 10 volume ale ciclului. Despre următorul volum apărut, Te Deum la Grivița, Constantin Noica îi scrie: „Ți-am citit cartea dintr-un fund de țară și până la Ploiești. De la Ploiești la București am plâns”. Continuând în același ton, una din marile formule primite de Paul Anghel este cea din Scrisoarea a 60-a, din 4 octombrie 1984, unde Constantin Noica numește ciclul Zăpezile de-acum un veac „cea mai mare creație în proză din literatura română”. Încheind scurtele noastre incursiuni asupra opiniei lui Constantin Noica despre ciclul romanesc, admirația sa adâncă față de spiritul polihistor și puterea de sinteză excepțională a lui Paul Anghel reiese, cu deosebire, din Scrisoarea a 69-a, din 26 martie 1986: „Spuneam cuiva, care pregătește o lucrare asupra dreptului constituțional la români, că ar trebui să te consulte. Spun oricărui critic pe care-l întâlnesc că se va face de râs (dar și Sainte-Beuve s-a făcut, cu Balzac) neînregistrându-ți la timp unicitatea și reușita. Îndemn pe orice tânăr care vine la mine cu cronicuțe și mici pretense eseuri, spre a nu mai vorbi de poezioare, să te citească și să învețe cum se plămădește o operă. Nu știu cum voi găsi o lună, la anii mei, să recitesc cele 4 000 și ceva de pagini ale operei d-tale completă, dar simt de pe acum că va trebui s-o fac”. Dincolo de aprecierile asupra personalității ori operei sale literare, Constantin Noica îi relatează prietenului său apropiat și detalii despre proiectele la care lucrează. Cele menționate în anii '70 au putut fi identificate fără prea mari dificultăți, căci a avut timp suficient să le finalizeze pe toate. Cele din anii '80, însă, unele menționate pentru prima oară cuiva, în scris, nu s-au bucurat de același destin. În această situație se regăsesc, spre pildă, proiectele *Antologia Blaga*, despre care îi scrie lui Paul Anghel în Scrisoarea a 65-a din 2 aprilie 1985 și *Logica pentru științele omului*, de a cărei reluare îi vorbește aceluiași în Scrisoarea a 71-a, din 16 septembrie 1986. În fine, corespondența lui Constantin Noica cu Paul Anghel interesează cercetătorii și exegeții gândirii filosofului, din câte am văzut, prin dezvoltările și relatările personale ori culturale pe care le oferă, dar îi fac cinste mai ales romancierului nostru, căzut în uitare astăzi, care a reușit să fascineze într-o asemenea măsură un spirit ca patriarhul filosofiei românești.

Drd Vlad Bilevschi

corespondență
Constantin Noica
Paul Anghel

JUNIMEA

AUTOPOTRERE DE MINIATURIȘTI

Continuând cercetările noastre dedicate acestui subiect - prezentăm în articolul de față trei autoportrete de miniaturişti, datând din prima jumătate a secolului al XIX-lea, păstrate în colecția de manuscrise românești a Bibliotecii Academiei Române din București. Anterior, am evidențiat și un alt caz, de asemenea foarte interesant, cel al lui Paisie schimonah zugrav, un adevărat cărturar, format la școala de pictură a mănăstirii Bistrița din Vâlcea, care și-a pictat chipul înainte și după primirea schimei mari, această din urmă imagine (din Ms. rom. 2179, f. 2 v.) fiind singurul autoportret al unui schimonah pe un manuscris românesc, pe care l-am identificat până în prezent. În spațiul românesc, autoportretele miniaturiştilor pe manuscrise sunt foarte rare. Referindu-ne doar la piesele păstrate la Biblioteca Academiei, putem aminti, pentru sfârșitul veacului al XVIII-lea, pe Petrache logofăt, cel care a ilustrat traducerea românească a lucrării Erotocrit, în 1787, manuscris de curând valorificat, printr-o ediție facsimilată (Vincenzo Cornaro, *Poemul Erotocrit*, ilustrat de Petrache logofătul, coord. Gabriela Dumitrescu, București, Ed. Excelență prin Cultură, 2016). În cele ce urmează evidențiem alte trei autoportrete din colecțiile Bibliotecii Academiei și anume cele ale lui: Thomița, fiul lui Apostol Turnavitu (din anul 1812, BAR, Ms. rom. 4270, f. 4 v), Ioan Dobrescu (Ioan cojocar, fiul lui Dobre cojocar și țârcovnic la Biserica Batiștei din București, an 1813, BAR, Ms. rom. 3404, ff. 28 și 118 v) și Veniamin Cătulescu (călugăr de la Cernica, cunoscut cleric și profesor al vremii, an 1840, BAR, Ms. rom. 5721, f. 15 v). Ms. rom. 4270, intrat în colecțiile Bibliotecii în 1914, are 344 f. de hârtie (20,5 x 15 cm) și este un miscelaneu, ce cuprinde diferite texte religioase, omilii, fragmente din minunile Maicii Domnului, vieți de sfinți și legende populare. Așa cum ne indică o însemnare de la f. 1, cartea s-a scris la 1 iunie 1812, prin osârdia și cheltuiala lui Thomița Apostol Turnavitu, în Țara Românească, căci se face referire la mitropolitul Ignatie al Ungrovlahiei (1810-1812). La f. 4 v., copistul, care se semnează din nou Thomița sin Apostol Turnavitu, își realizează și autoportretul. El este redat la așezat pe un scaun, la masa de scris, într-un cadru natural și ține, în mâna dreaptă, pana de scris și în stânga manuscrisul. În josul imaginii, citim din nou: „Eu robul lui Dumnezeu, Thomița, sin Apostol Turnavitu”. În plan îndepărtat vedem în stânga o biserică.

Ms. rom. 3404 datează din 1813, fiind scris și ilustrat de Ioan, cojocar și cântăreț la Biserica Batiștei din București, fiul lui Dobre cojocar. Are 147 f. de hârtie (31 x 22 cm) și este un miscelaneu, ce include fragmente din lucrarea Sf. Antim Ivireanul, Capete de poruncă, rugăciuni, prorocii, diferite însemnări despre anotimpuri,

elemente de fizică. Între ff. 107-147 sunt redată evenimente istorice referitoare la Țara Românească, cunoscute sub denumirea: Cronica Țării Românești până la 1831 scrisă de Ioan Dobre de la Biserica Batiștei, valorificată în istoriografie de Ilie Corfus. Pentru subiectul nostru, interesante sunt două autoportrete ale miniaturistului, de la ff. 28 v. și 118 r. Ambele îl arată pe copist în aer liber, într-un cadru natural, cu pomi, lângă masa de scris, pe care observăm instrumentele folosite de acesta: călimara cu cerneală, pene de scris, manuscrisul aflat în lucru. Miniaturistul este îmbrăcat cu haine de factură orientală. În prima imagine, el se prezintă lucrând, iar la final, după terminarea textului, s-a redat odihnindu-se sub un copac. Despre copist știm că era cojocar, la fel ca și tatăl său, s-a născut în București în 1777 și a murit în jurul anului 1830; în 1811 s-a căsătorit cu Eudochia, la rândul său provenind dintr-o familie de negustori și au avut un fiu. Ion, fiul lui Dobre (Dobrescu) a fost dascăl și țârcovnic la Biserica Batiștei din București, Ms. rom. 5721 este important atât prin formă (fiind bogat ilustrat), cât și prin conținut. El a fost realizat la Mănăstirea Cernica, în 1840, așadar în timpul stăreției Sf. Calinic, de către ierodiaconul Veniamin Cătulescu, copist și miniaturist, și cuprinde Cuvintele Sf. Simeon Noul Teolog, fiind unul dintre cele trei

Manuscris românesc 4270

Manuscris românesc 3404, f 28

DIN SECOLUL AL XIX-LEA

manuscrise românești muntene care reproduc integral opera sfântului (104 Cuvinte, 120 Capete, alte 40 Capete ale Sf. Simeon Evlaviosul și 55 Cuvinte, prin stihuri), după o copie a traducerii din greacă și slavă, realizată la Mănăstirea Neamț de Isaac Dascălușul, în 1802-1803. Manuscrisul, cu 536 f., scris pe hârtie, cu caractere chirilice, cu cerneală neagră și roșie la titluri, a intrat în colecțiile Bibliotecii Academiei în 1937. Manuscrisul este bogat decorat cu frontispicii și inițiale ornate, realizate cu cerneluri colorate, iar la f. 15 v., este redată, în plină pagină, icoana Sf. Simeon Noul Teolog, în picioare, înveșmântat în haine monahale, cu schima mare, ținând în mâna dreaptă un filacteriu cu fragmente din primul Cuvânt (Cateheza 1).

În colțul din dreapta jos al paginii, observăm autopoortretul copistului, Veniamin Cătulescu, așezat la masa de scris, privind în sus, spre sfânt și rugându-l să îl lumineze spre a scrie bine opera sa, așa cum rezultă din versurile care însoțesc cele două imagini. Versurile transmit conștiința copistului că nu poate realiza o lucrare intelectuală asupra unei opere duhovnicești fără ajutorul și luminarea sfântului a cărui lucrare urmează să o copieze: O, ceta ce ești luminat/De dreapta Celui Preaînalt/Care de noi să zărește/Sus în nori, ce strălucește/Aruncă o privire sfântă/Din inima ta cea blândă/Spre ceta ce sânt coprins/De gânduri, patimi aprins/O, cel ce ești plin de Duh Sfânt/Cată-n jos, cu-n ochi preablând/Spre mine ceta ce sânt/În patimi ca-ntr-un mormânt/Că știi bine cine sânt/Un praf, cenușă și pământ/Azi mă vezi mișcând, umblând/Și mâine pus în mormânt/O, cel ce te strălucești/Ca un preavrednic ce ești/Dintr-acel nor luminos/Cată și spre mine-n jos/Cel greșit, mult păcătos/Și cu totul ticălos/Ajută-mi să-ncep să scriu/Și săvârșitor să fiu/O, sfinte al lui Dumnezeu/Rogu-mă eu, robul tău/ Trimite-mi și mie o rază/ Cu care te luminează/Dreapta cea strălucitoare/Și a toate ziditoare/Să-mi fie ajutătoare/La astă sfântă lucrare/lată, te blagoslovește/Domnul, Cel ce te iubește/Cu dreapta Sa cea prea-naltă/Care-a zidit lumea toată/Ajută-mi să scriu frumos/A fi la toți de folos/ Nu minciuni, greșeli să scriu/Ca nu osândit să fiu/Ci sfintele tale cuvinte/Dulcele nostru părinte/Cele grăite de tine/A fi prescrise de mine/Ca cei ce or vrea să citească/ Pe Dumnezeu să-L slăvească/Pre tine să te cinstească/Pre mine să mă pomenească/Ajută-mi să scriu cu pace/Că doar și sfârșit i-aș face/ De nu-mi vei ajuta tu mie/Eu nu poci a le prescrie! Iar sfântul, îi ascultă rugăciunea și îl îndeamnă: Scrie, iubitele, scrie/Cu prea multă bucurie/Că plata ta va să fie/La Cereasca Împărăție. Veniamin Cătulescu (1816-1890)

a viețuit în obștea Cernicăi, ca frate, în 1831, apoi ca monah și ierodiacon, iar în text ne oferă și câteva detalii despre familia sa: lată, mă vedeți scriind/Și cu ochi în sus privind/ Însă, frații miei iubiți/ Numele, neamul nu-mi știți/Eu, fraților, vă voi spune/Pentru neam și pentru nume/Cine sunt, de unde, al cui/ lată, fraților, vă spui/Veniamin mă numesc/Titlul mi-este Cătulesc/ Fecior de preot de neam/Patriot

bucureștean/ierodiacon cernican/ Din strămoșii miei, roman. Tatăl său s-a călugărit ulterior în aceeași mănăstire, fiind amintit într-o condică a Cernicăi ca Silvestru ieroschimonaș, în viața laică având numele de Stan și fiind căsătorit cu Ana, fiica preotului Nicolae de la Biserica Doamnei din București. Între 1844-1848 Veniamin Cătulescu a studiat la Colegiul Sf. Sava, a participat la Revoluția de la 1848,

iar apoi s-a angajat cântăreț la Mănăstirea Sărințar, a fost hirotonit ieromonah în 1851 și ulterior a ajuns protosinghel și arhimandrit, profesor și director al Seminarului Sf. Mitropolii din București (1851-1857), profesor de religie la Colegiul Sfintei Sava (1857-1884). A fost cunoscut ca predicator și autor al unor lucrări teologice.

Dr. Oana-Mădălina Popescu

Manuscris românesc 5721

CANCELARIA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Preocuparea dominantă a domniei lui Ștefan a fost emanciparea Moldovei de sub stăpânirea străină. Dar lupta pentru independență, pentru a avea șanse de reușită, presupunea un stat puternic, eliberat de tutela marii boierimi; și, în acțiunea domnului efortul de centralizare a statului și progresiva sa afirmare pe plan internațional au fost indisolubil legate. Statul era în primul rând domnia; de la primele sale acțiuni și până la cele din urmă, Ștefan a desfășurat un efort neabătut pentru consolidarea puterii domnești. Abia înscăunat în 1457, după ce a încercat să obțină prin negocieri recunoașterea sa de către coroana polonă și, în același timp, izgonirea din Polonia a domnului fugar, Ștefan smulge concesiile urmărite prin expediții militare în regatul vecin. La capătul domniei, în 1504, pentru a frânge rezistența unei părți a boierimii și pentru a-l impune ca succesor pe fiul său Bogdan, pe care-l considera cel mai apt să-i continue opera, Ștefan se ridică de pe patul de moarte și-i execută pe boierii refractari hotărârii sale. Cu egală perseverență i-a urmărit și eliminat Ștefan pe pretendenții la domnie, centre de polarizare a opoziției boierimii și instrumente ale intervenției străine în viața politică a țării. Rând pe rând, au căzut capul lui Petru Aron (capturat și executat în 1469), al lui Petru Hronoda (1486), trimis în Moldova după 1485 de sultanul Baiazid al II-lea cu oști turcești pentru a zdrobi rezistența țării, și al fiului lui Petru Aron, executat de poloni (1501) la cererea lui Ștefan. Împotriva tendințelor centralizatoare manifestate de Ștefan încă din primii ani ai domniei, o parte a boierimii a reacționat, încercând să recâștige pozițiile pierdute și să le apere pe cele amenințate. Dar Ștefan a reușit să domine toate crizele interne izvorâte din această reacție.

În ceea ce privește activitatea Cancelariei domnești din timpul lui Ștefan cel Mare, sunt unele aspecte interesante, care merită amintite. Spre deosebire de perioada anterioară, Cancelaria domnească prezintă câteva particularități, și anume: existența unui număr redus de scribi, păstrarea timp îndelungat a unor dieci care puteau instrui pe alții mai tineri, transmitând, în același timp, informații strict necesare cu privire la redactarea și scrierea documentelor. Actele sunt emise, cu precădere, în lunile ianuarie-martie și septembrie-octombrie.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, numărul documentelor scrise în cancelaria Moldovei cunoaște o creștere deosebit de mare față de prima parte a aceluiași veac. Cu toate acestea, nu sunt mai mulți dieci, ci, dimpotrivă, mai puțini. Având în vedere faptul că unii dintre ei au scris doar câteva acte într-un interval de timp scurt, pe durata deplasării domnului prin țară, putem afirma că, în cei 47 de ani de domnie, Ștefan a folosit în cancelaria sa aproximativ 30 de scribi.

În primii ani de domnie, Ștefan se folosește în cancelarie de oameni cu o anumită experiență în această activitate, instruiți și buni cunoscători ai formularului diplomatic. Ei proveneau, în majoritate, din suita lui Alexandrel, domnul schimbat din scaunul Moldovei de Bogdan al II-lea, tatăl lui Ștefan. Dintre aceștia menționăm pe Toma, Petru Ardanovici și Vulpaș, care la scurt timp după suirea pe tron a tânărului domn devine logofăt al II-lea. Lor li se

domnesc. Procedând în acest fel, Ștefan nu făcea altceva decât să demonstreze că venirea sa pe tronul Moldovei a fost un lucru firesc, ținând cont că tatăl său fusese domn. El vine cu forță armată, dar la Direptate „i-au întrebatu pre toți: iaste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei au strigat într-un glas: «Întru mulți ani de la Dumnezeu să domnești». O altă caracteristică este stabilitatea diecilor în cancelarie, dată și de faptul că, pe toată durata

opus lui Ștefan la venirea sa pe tron.

Vulpaș, în calitate de diac sau de logofăt al doilea, scrie acte în cancelarie până în 1478, se deplasează în momentul de mare cumpănă din vara anului 1476 într-o solie la Brașov. Cu acest prilej, Ștefan transmite brașovenilor că se află în tabără la Bârlad și se pregătește să meargă contra turcilor. El îi roagă să-i trimită orice știre referitoare la mișcările oștilor otomane sau ale aliaților.

Un alt diac, Matiaș, pleacă într-o solie alături de Giurgea vornicul, la Alexandru, marele principe al Lituaniei, cu propunerea ca acesta să aprobe proiectul tratatului de pace și alianță redactat de Ștefan. În același an, diacul Toma îl însoțește pe Ivan Isăiescu la același Alexandru. Diacul Șandru Cârje este trimis la 1498, de către Ștefan cel Mare, ca sol la marele cneaz de Moscova Ivan Vasilievici, fiind însoțit de Teodor Isăiescul și o suită de 40 de persoane. În actul pe care-l ducea este amintit Constantin diacul. În toată domnia sa Ștefan cel Mare nu a avut în cancelarie un pisar cu acest nume. Probabil este Coste diacul, fratele lui Toader, care putea fi atât translator, cât și reprezentant direct al domnului, așa cum reiese din document: „și am trimis un sol la ginerele vostru, la marele cneaz Alexandru al Lituaniei, pe același sol al nostru pe care l-am trimis și la voi, pe Constantin diacul, ca să vă facă treabă și el, după înțelegerea și jurământul și zapisele ce ați avut împreună”.

Se poate constata că încă de la începutul domniei Ștefan avea o cancelarie bine organizată. Aceasta se datora faptului că majoritatea personalului era cu o bogată experiență, lucrând și sub domnii anteriori. La rândul lor, marii logofeți cunoșteau bine activitatea din cadrul cancelariei, deoarece își făcuseră ucenicia în această instituție ca scriitori de acte. Diecii erau persoane provenite din familii înstărite, majoritatea lor fiind urmași ai marilor boieri din prima jumătate a secolului al XV-lea. Cu toate că principala lor îndatorire era scrierea actelor, îi întâlnim și în calitate de traducători în cadrul soliiilor trimise de domn în străinătate.

Liana Nastaselu

alături Stețco și Toader a lui Prodan, slujbași în cancelarie sub mai mulți domni. Ion Dobrul, primul mare logofăt din timpul lui Ștefan, își începe cariera ca diac în timpul domniei lui Petru al II-lea. Observația care se poate face este că personalul cancelariei nu a fost afectat de schimbarea domnului sau a marelui logofăt. La aceasta a contribuit probabil raritatea știutorilor de carte sau Ștefan a iertat, din motive strategice, pe toți ce uneltiseră împotriva tatălui și chiar a sa. Dur și necruțător cu adversarii politici sau cu cei care-i nesocoteau ordinele, abil diplomat, în primii ani a știut să folosească toate mijloacele, făcând, uneori, compromisuri, pentru a-și consolida domnia. Prin păstrarea slujbașilor mărunți în funcții a creat o stare generală de încredere. A reușit, în acest fel, să-i determine pe boierii mari, apropiați de rivalul Petru Aron și aflați alături de acesta în Polonia, să se întoarcă în țară, retrocedându-le, în același timp, proprietățile confiscate, unora dintre ei dându-le mari boierii în Sfatul

lungii domnii a lui Ștefan, el a avut doar trei mari logofeți, dintre care logofătul Tăutu l-a slujit în această funcție nu mai puțin de 29 de ani. Venit în cancelarie ca diac încă din 1464, Tăutu are una dintre cele mai lungi cariere dintre toți cei care au condus cancelaria Moldovei de la întemeiere și până în secolul al XIX-lea. Mulți dintre diecii cancelariei lui Ștefan cel Mare erau folosiți ca membri ai soliiilor domnului, unde puteau îndeplini și calitatea de talmaci. Este greu de stabilit cine se deplasa alături de boierii din Sfatul Domnesc în astfel de misiuni, deoarece numele lor apare foarte rar în actele externe. Totuși câteva exemple pot fi găsite: în actul emis la Suceava, la 28 iulie 1468, domnul Moldovei spune că atunci „când am trimis pe credincioșii noștri boieri și pe sfetnicul nostru cel mai de frunte, pe pan Stanciul pârçalab de Cetatea Albă, și pe pan Toader al lui Prodan, diacul nostru” la regele Poloniei, acesta l-a rugat, prin ei, să-l ierte pe Mihail logofătul și pe alți boieri care s-au

TEZAU - Foaie a
Bibliotecii Academiei Române.
Calea Victoriei Nr. 125,
Sector 1, București
COLEGIUL DE REDACȚIE
Redactor șef:
Petre Mihai Băcanu
Redactori:
Gabriela Dumitrescu,
Lorența Popescu,
Oana Lucia Dimitriu,
Luminița Kövari,
Carmen Albu
Tehnoredactare/Prezentare grafică:
Hașegan Ștefan Dumitru
Gabriela Dumitrescu

Tezaur (București)
ISSN 2784 – 062X ISSN-L 2784 – 062X